

Durst Judit etnográfiaja¹

Adalékok a vajdasági magyar néprajzi és kulturális antropológiai kutatások irányaihoz és módszereihez

„A posztmodern kritikán felövő etnográfusok egy része, a zavart és a kihívást feloldandó, azzal válaszol, hogy »beleírja magát az etnográfiai szövegbe«, hogy reflektál saját, »szövegírói« szerepére, a formális etnográfiai szöveg konstruálásának folyamatára.”²

Dolgozatomban Durst Judit terepmunka-technikáinak bemutatását tűztem ki célul. Írásom fókuszában a kutató egyik tanulmánya áll³, melyre a szerző egy posztterepmunka módszertani reflexiójaként tekint. Pontosabban, egyetlen téma kapcsán teszem vizsgálatom tárgyává Durst Judit módszereit, az informális gazdaság, vagyis az uzsora kérdése felől. Az érdekelt, hogy a néprajz/antropológia relatíve rugalmas módszertani szabályai és a terepmunka függvényében változó viselkedési sémák és kompetenciák hogyan öltenek konkrét formát (vö. TUBOLY-VINCZE 2018: 541) Durst Juditnál a kamatos pénzről folytatott vizsgálatait során, s mindez hogyan kapcsolódik a posztterepmunka fogalmi kategóriájához. Megítéléseim szerint jelen munkával alkalom kínálkozik az utóbbi 15–20 év antropológiai irodalmának és az elmélet-módszertani kérdések egy-egy szeletének

¹ Durst Judit etnográfia-fogalma, ahogyan azt látni fogjuk, elsősorban kutatási módszereire utal, amely a diszciplína különállóságának alapját képezi.

² Geertz és Pratt nyomán DURST 2011: 2.

³ Durst Judit munkájának első változata a Magyar Szociológiai Társaság 2016. évi vándorgyűlésén hangzott el a *Beszédes hallgatás* című panelben, majd meg is jelent 2017-ben a *2000: irodalmi és társadalmi lapban* (DURST 2017a). Kezembe előadásának és első közlésének jelentősen átdolgozott változata került, amelynek létrejöttét, ahogyan erre a szerző is reflektál, a szöveg első változatát bíráló lektorainak, s azok értékes és konstruktív javaslatainak köszönheti (DURST 2017b: 88).

tanulmányozására, s egyben azok láthatóvá tételére is a vajdasági magyar néprajzkutatók és kulturális antropológusok körében.

A közelmúltban több tanulmányt, élményszerű beszámolót olvastam az antropológiai terepmunkát követő kutatói, emberi, egyéni életrézekekről, terepmunka-tapasztalatokról.⁴ Ezek között a klasszikusnak számító *Egy zöldfülű antropológus kalandjaiban* Nigel Barley anekdotikus történetek formájában mutatja be a majd egy évig tartó afrikai tartózkodásának élményeit. De arról is ír, hogy miképpen élte meg személyesen a terepkutatását, mely utóbbit egyik magyar recenzense a kötet egyik kulcselemének tekinti, érzékeltetve azt, amire magam is utaltam e fejezet elején, hogy „a tudományos etnográfiai írásokból, ha nem is teljesen, [...] de általában hiányzik a »kutató, mint ember« nézőpontja”⁵, s hogy erre az „új” etnográfia önreflexióval válaszol. Ugyanebbe a keretbe illeszthető Tuboly-Vincze Gabriella és Vidacs Bea munkája, illetve Balatonyi Judit monográfiájának idevágó szövegrészei is. Tuboly-Vincze a jedwabnei terepmunkája során leszűrt tanulságainak közreadásával, Vidacs Bea pedig a magyarországi és a kameruni terepeinek összehasonlításával reflektál saját kutatói pozíciójára és arra, hogy az előzetes beállítódásuk, prekoncepcióik háttérbe szorítása, a kettős látás elsajátítása, a terepen tapasztalt kudarcaik és korlátaik hogyan járultak hozzá kutatási tárgyuk viszonylagos megértéséhez (TUBOLY-VINCZE 2018, VIDACS 2009, BALATONYI 2017: 11–32).

Jelen dolgozat főszerplője, Durst Judit ugyancsak önreflexiót gyakorol, ám a posztterepmunka elméleti és módszertani keretében ágyazva kísérel meg egy lehetséges értelmezést nyújtani az informális gazdaság egy általa kutatott elágazásáról. Durst Judit a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségsszociológiai és Antropológiai Osztály tudományos munkatársa. Kutatási területei a gazdasági antropológia, az antropológiai demográfia, az etnicitás, a szegénység, az eladósodottság, az informális pénzkölcsönzés (uzsora) és újabban a transznacionális és prekariátus migráció, valamint társadalmi (iskolai) mobilitás és annak rejtett költségei.⁶ Ami mindezek közül számomra érdekes, a már emlegetett uzsora, vagyis a kamatos pénz, amely gyakorlatának általános

⁴ Ezek közül néhány e dolgozatban is megjelenik: BALATONYI 2017, TUBOLY-VINCZE 2018, VIDACS 2009, BARLEY 2006, DURST 2011, 2017a, 2017b.

⁵ Lásd még FELFÖLDI 2007.

⁶ Lásd <https://tk.mta.hu/kutato/durst-judit> (letöltés ideje: 2019. május 17.)

jellemzőit vizsgálta a kiszolgáltatott helyzetben lévő szegény északmagyarországi települések lakói körében a részt vevő megfigyelésre alapozó, hosszú idejű, állomásozó terepmunka és a posztterepmunka módszerével (DURST 2017b: 89).

Állomásozó terepmunka

Kutatómunkáját a hosszú idejű, állomásozó terepmunkával kezdte, azt az elgondolást követve, hogy az etnográfiai terepmunka lényege jelen lenni, elmerülni a kutatott csoport, a társadalmi intézmények szereplőinek mindennapjaiban (DURST 2017b: 88). Ahhoz az elvhez igazodva, hogy az antropológusoknak elég sokáig kell a terepen lenniük ahhoz, hogy jelenlétük természetesnek tűnjön az állandóan ott lakók számára (ERIKSEN 2006: 40), 2000 és 2002 között egyéves etnográfiai terepmunkát végzett a 700 fős Láposon, ahol ma a helyi népesség szinte kizárólag romákból áll. Beköltözött a faluba, a terepmunka első felében egy idősebb parasztasszony házában lakott, később, amikor a helyi romák bizalmukba fogadták, egyik asszony, akinek csak lánygyermekei voltak – hiszen „fúgyerekek közé nem költözhet be egy kutató” – meghívta magukhoz a cigánytelepre. A hat lány közül mindig azzal került egy szobába és egy ágyba, amelyik még éppen nem ment férjhez (DURST 2017b: 89). E módszerrel a kutató arra számított, hogy lehetővé válik számára a társadalmi viselkedések értelmezése. Különösen azok esetében, akik az eredményes működés érdekében a láthatatlanság stratégiáját választják, vagyis például a kamatos pénzkölcsönzők, akik igyekeznek elkerülni az etnográfus megfigyelői tekintetét (DURST 2017b: 88). Utólag erről így vallott: „Egyéves láposi terepmunkám szakaszában nem sikerült megértenem a kamatos pénz működésének logikáját. A kamatosok kerülték a találkozást, a témát. Pedig látható volt Láposon, hogy egy-egy aprófalú társadalmát a helyi polgármesterek mellett az informális pénzkölcsönzők uralják – ilyen kistelepülést általában hatan-heten osztva fel maguk között. Ők tartoznak a helyi elithez. Ott létem alatt azonban a félelem csendje övezte a témát” (DURST 2017b: 92). Ez előbbi megítélésem szerint, összefüggésbe hozható a Tuboly-Vincze Gabriella által elzárkózás kultúrájának nevezett jelenséggel, amelyet egy helyi társadalom tabuinak komplex rendszereként értelmez, s amely tiltott beszéd témákat, gyakorlatokat és az elzárkózást megmerevítő viselkedési szabályokat foglalja magába (vö. TUBOLY-VINCZE 2018: 544).

Ahogy azonban azt látni fogjuk, az állomásozó terepmunka során szerzett tapasztalatok és kapcsolatok segítik hozzá a kutatót kérdései megválaszolásához, ezért a két folyamat elválaszthatatlan egymástól.

Posztterepmunka

A tradicionális antropológiai terepkutatás idején akkor és ott ért véget a terepmunka, amikor a kutató elvonult a terepről és hazament, hogy elemezze és megírja kutatása eredményeit, vagyis amikor „bennszülöttből” visszaváltott „szociológussá” (DURST 2017b: 96). Korunk társadalmában azonban ez megváltozott. Durst Judit Cohen nyomán posztterepmunkán a terepmunka utáni terepmunkát érti, amely két fázisra osztható. Az egyik a post hoc terepmunka, ami a láposi állomásozó terepmunka befejezését követő, a régi terepre vissza-visszajáró szakaszt jelenti. Itt a kutatói pozíció megváltoztatása folytán, az ott lakó etnográfusból látogatóvá váló kutató számára új nézőpontból válnak láthatóvá a település lakóinak boldogulási stratégiái (DURST 2017b: 89–90). A posztterepmunka másik formája egy állandó újratermelési folyamatot jelöl, amelynek lényege, hogy a terepmunka a terep fizikai elhagyása után sem fejeződik be, a kutatás – a kutató időközben tapasztalatainak gyarapodásával és állandó intellektuális fejlődésével párhuzamosan folyamatosan zajlik (DURST 2017b: 90). Azzal ugyanis, hogy folyamatosan „újraolvassuk” korábbi megfigyeléseink alapján írott terepnaplónkat, újraértelmezzük a bejegyzések kiváltotta, korábbi eseményekhez fűződő érzéseinket (DURST 2017b: 90).

A vizsgált tanulmány ebben a szakaszban íródott, ugyanis azt a szerző „egy posztterepmunka módszertani reflexiójának” tekinti⁷, kísérletet téve arra, hogy a korábbi terepi megfigyelései folyamatos újraértelmezése folytán, illetve egy újabb eszközzel, a kooperatív etnográfia módszertanával, megtörje a kamatos pénz intézményét körüllengő „beszédes hallgatást” (DURST 2017b: 88).

Módszertanának áttekintő megközelítése végett, megkísérlem részekre bontani a kutató lehetséges szempontjait, persze annak hangsúlyozásával, hogy mindez csupán egy konstrukció, amely önmagában létező kategóriák formájában elképzelhetetlen.

⁷ Fontosnak tartom megjegyezni, hogy Durst Judit nem először vállalkozik kutatói dilemmáinak lejegyzésére, amely egyben „posztterepmunkás” magatartását is erősíti. Vö. DURST 2011: 2.

Post hoc terepmunka

Amikor a kutatók érdeklődése az „otthoni” saját társadalmuk felé fordult, a terepmunka jellege is megváltozott. Durst e változás két aspektusára hívja fel a figyelmet. Egyrészt a kutatás lezárulta után is, bármikor vissza lehet menni a terepre, másrészt mert a digitalizálódás, a telekommunikáció globális elterjedése folytán megszűnik a kutató és a kutatott közötti, korábban áthatolhatatlan fizikai távolság (DURST 2017b: 97). Ezzel együtt az is következik, hogy a terepmunka igazából sohasem ér véget, és hogy az etnográfus a terepre való periodikus visszalátogatásaival, saját maga intellektuális fejlődésével párhuzamosan, egyfajta posztterepmunkát végez, mely során még akkor is magával hordozza a „terepet”, amikor már fizikailag rég elhagyta (DURST 2017b: 97).

Durst Judit 2010 óta vissza-visszalátogat korábbi állomásozó terepmunkája helyszínére. S ez az új tereptapasztalat arra készítette, hogy újragondolja a korábban, a fizikai közelség által adott jelenlét értelmezését (DURST 2017b: 97).

A telefonbeszélgetés mint terep

A telefon – mint kutatói eszköz – szorosan kapcsolódik az előbbi módszerhez. Ugyanis, ahogyan a szerző is felismeri, a telefon olyan kutatási eszközzé vált, amely egy további megismerési forrása lett a vizsgált társadalmi életnek. Hetente több órát töltött telefonján beszélve láposi barátaival, s az ott hallott történetek kulcsfontosságúvá váltak, hiszen azok hatására újabb látogatást tett, hogy megkísérelje megérteni a hallomásból ismert események valódi mozgatórugóit (DURST 2017b: 97). Az állomásozó terepmunka során őt befogadó család nőtagjával intenzív maradt a kapcsolata egyrészt a telefonbeszélgetések, másrészt a visszalátogatásai folytán. Az utóbbi években friss lokális történeteket osztott meg vele telefonon, mely hozzájárult ahhoz, hogy átgondolja, majd átírja korábbi, az etnográfiai jelenlét, a fizikai közelség során szerzett tapasztalatain alapuló értelmezését a kamatos pénz intézményének működési logikájáról (DURST 2017b: 93).

A telefonon keresztül zajló beszélgetés folytán ugyanis, a korábban beköltöző etnográfusból idegenné, látogatóvá vált, aki így már kevésbé jelentett veszélyt a „titok” kifecsegése szempontjából (DURST 2017b: 93). Ezt a gyakorlatot később más falubeliek is átvették, különösen, amikor a falut felkavaró események követték egymást, s ezzel

fény derült a kamatos pénz történetének korábban eltakart szeletére (DURST 2017b: 94). Arra a kilátástalanságra, ami az adósok kezét megköti abban, hogy bármit is tegyenek helyzetük javítására: „a kamatolás intézményét fenntartó erő a kamatoló mögött álló támogató hálózat, banda (család) által demonstrált fizikai erő” (DURST 2017b: 95).

Kooperatív etnográfia

Az antropológia reflektál a terepmunka módszereit illető kritikákra és a magányosan dolgozó, heroikus antropológus figurájának problematikussá válására (DURST 2017b: 98). E reflexív posztmodern antropológia vagy új etnográfia képviselői fontosnak tartják, hogy explicitté tegyék terepmunkájuk körülményeit, a terepen való találkozásait, kapcsolataikat a kutatott közösség tagjaival, akikkel együtt hozzák létre etnográfiai szövegeiket (DURST 2017b: 98). A kutató és a kutatott közötti partnerségen alapuló részvételi etnográfiára tevődik át a hangsúly, de ez az együttműködés nemcsak a kutatott közösség vizsgált tagjaira, hanem a témában érintettek tág körére (akadémiai körökkel, aktivistákkal, a közpolitika formálói-val) is vonatkozik (DURST 2017b: 99), s kialakul a kooperatív vagy kollaboratív etnográfiának nevezett, közös tudástermelésre építő módszer (DURST 2017b: 90).

Durst a kooperatív etnográfia korlátait, nehézségeit is közlésezi. Egyrészt azt, hogy maga is „informális vállalkozóvá kellett, hogy váljon” a kutatással járó kölcsönös segítségnek, lekötelezettségek hálójában manőverezvén (DURST 2017b: 102). Másrészt azt, amelyben összefüggés mutatkozik Vidacs Bea megállapításaival⁸, hogy a helyi segítő nemcsak a helyi közösségbe való bejutást segítheti, de az ki is zárhat az etnográfus látószögéből egyéneket, akik nincsenek benne a netwörkjében, vagy akiktől félti a kutatót. Vagyis korlátozza a megismerés köreit, ami kevésbé fordul elő a klasszikus, „ottlakásos” terepmunka során (DURST 2017b: 103). További problémákat okozhat a kollaboratív szó negatív jelentésének megnyilvánulása. A szocialista országokban kiépített besúgói hálózat tagjait ugyanis kollaboránsoknak hívták, s ez esetben a fogalom jelentése az elnyomó hatalommal való együttműködés formáját öltötte magára. Vidacs szerint az ant-

⁸ Az adatközlőihez fűződő viszonya nagyban befolyásolta a terepmunka során szerzett anyagát. Vö. VIDACS 2009: 138.

ropológusok máig kapcsolatban állnak gyarmati vagy egyéb hatalmi rendszerekkel, ekképpen könnyedén kerülnek kapcsolatba olyan idegen társadalmakkal, ahol az emberek, akiket tanulmányozni óhajtanak, valamilyen módon alárendelt helyzetben vannak (VIDACS 2009: 139). Különösen fontos ezt szem előtt tartani a láposi példán egy olyan téma kapcsán, ahol a vizsgált csoport néhány érintett tagja úgy érezheti, veszélybe került saját pozíciója attól, ha a helyi kutatótárs kifecsegi a csoport „titkait” az etnográfusnak (DURST 2017b: 99). Durst ugyanis arra tett kísérletet, hogy a kooperatív etnográfia eszközeivel behatóbban megismerje Magyarország hátrányos helyzetű településein lakó kamatos pénzkölcsönzők társadalmi hátterét, motivációit, informális gazdasági gyakorlatainak logikáját és értelmezéseiket (DURST 2017b: 97).

A helyi vagy tapasztalati szakértő a kutatott közösségnek olyan, a kutatásba bevont tagja, aki rendelkezik azzal a tudáskészlettel, ami lehetővé teszi a helyi közösség életében, mindennapi praxisaiban, viselkedését szabályozó egyezményes kódjaiban való eligazodást (DURST 2017b: 99). Segíthetik a kutatót az adatok értelmezésében, kontextusba helyezésében, hozzáférést biztosíthatnak a vizsgálni kívánt társadalmi csoportokhoz, akikhez a messziről jött idegen nemigen nyerhet bebocsátást. A kutatás e fázisában vált igazán fontossá az állomásozó terepmunka során kialakított „networkök”, vagyis az a kapcsolati tőke, amely erőforrásnak bizonyult (DURST 2017b: 90). Durst egyik kutatótársa például vele együtt végighallgatta az összes interjút, és időnként hozzáértően kommentálta is azokat, sőt felvetette, hogy „hazudnak az adatközlők”, illetve javaslatokat is tett arra nézve, hogy a kamatosok mellett az adósokkal is készüljenek interjúk, ezzel világosan utalva arra, hogy a kamatos pénz intézményét a benne szereplő aktorok relációjában érdemes vizsgálni (DURST 2017b: 101). Így jutott el Durst a relációs etnográfia módszeréig.

Relációs etnográfia

A relációs etnográfia kapcsán Desmondot idézi Durst, aki egy amerikai nagyváros szegénynegyedének kilakoltatási gyakorlatainak példáján világít rá arra, hogy ne mindig a fizikai helyet, mint lokalitást tekintsük terepnek, hanem egy adott társadalmi mezőt, amely csak a benne résztvevők közötti relációkban vizsgálható

(Desmondot idézi DURST 2017b: 90).⁹ Saját kutatása kapcsán ilyen mezőnek tekinti a kamatos pénzkölcsönzést, mint a szegények mindennapjait behálózó informális gazdaság egyik szeletének intézményét (DURST 2017b: 90), amelyet a relációs etnográfia eszközeivel úgy vizsgál, hogy újabb településeket von be, s az általa ismeretlen ott lakó kamatosokkal és adósaikkal készít interjút, akik megtalálásában helyi kutatótársaira hagyatkozott (DURST 2017b: 98). E munka során 80 kamatos pénzkölcsönzővel készített mélyinterjút és további 20 adósukkal észak-magyarországi településeken (DURST 2017b: 90).

Etikai kérdések

Az antropológusok közötti konszenzusok kevésbé meghatározott szabályokra, mint inkább elvárásokra vonatkoznak, amelyek egy-egy antropológiai kutatást meghatároznak, s ezek egyik fontos aspektusa az etikai követelmények betartása (ne árts, légy lojális, kerüld az előítéleteket stb.) (vö. TUBOLY-VINCZE 2018: 541). Ugyanakkor a kutató feladatát tovább nehezíti, hogy a tudományos közegeken túl, a kutatóknak is elvárásokat fogalmaznak meg.¹⁰ Ráadásul elvárásaik megvalósulása ma már valamennyiünk számára ellenőrizhetővé vált: korunk a szövegek olvasóközönségének forradalmi átalakulásának kora, amikor a kutatót „másik” el tudja olvasni és kritizálni is a róla írt etnográfiai szöveget (DURST 2017b: 99), s ezzel számolnia kell a kutatóknak.¹¹

⁹ E megközelítés kapcsolatba hozható Arjun Appadurai lokalitásról vallott elgondolásával, hiszen nála a lokalitás a térbeliségre és időbeliségre vonatkozó jelentésén túl kapcsolatokat és kontextusokat is magába foglal (APPADURAI 2001: 3).

¹⁰ Durst esetében: „hogya ha már ír róluk, legalább jó színben tüntesse fel őket, hozzájárulván a negatív, előítéletes kép megváltoztatásához” (DURST 2017b: 104).

¹¹ Ez a folyamat Magyarországon valószínűsíthetően már a nyolcvanas években kezdetét vette. Vidacs Bea ekképpen foglalja össze tapasztalatait: „...felmerült bennem a kérdés, hogy ha valamelyik falubeli elolvasná a művem, ami- ben leírom, hogy amit ők önzetlen segítségnyújtásnak neveznek, véleményem szerint csak fikció, akkor a mélyben rejlő igazság kimondása vajon az egész rendszer felborulásához vezetne-e. Bíztam benne, hogy senki se olvassa el a faluból, s ezzel a falubelieket a vizsgálatom tárgyává tettem. Saját életükről alkotott személyes véleményük csak kis mértékben jelenik meg az etnográfiai írásaimban” (VIDACS 2009: 145).

E kettős elvárásra született megoldások a kutatók egyéniségének, megoldásainak és a témák függvényében változnak.¹² Durst esetében a szokottnál is komplexebb helyzet áll elő, hiszen olyan kutatási adatok kerülnek nyilvánosság elé, amelyeket sem a súlyos stigmákkal és előítéletekkel körülvett közösség (DURST 2017b: 91), sem a köztük élő, kutatóval kooperáló „helyi szakértők” nem szívesen mutatnak meg magukról (DURST 2017b: 88).

Keith Hart az informális gazdaság terminusának kitalálója, gazdaságantropológus, saját kutatása során is megélte a problémát (DURST 2017b: 95). Személyes gyötrődéseiről az volt az akadémiai világ reakciója, hogy ezekkel a vallomásokkal jövátéhetetlen kárt okoz az antropológiának, mint tudományos vállalkozásnak. Ma viszont már Hart úgy látja, hogy a hallgatás az, ami igazán káros (DURST 2017b: 96). Durst nem hallgat, de azt a megoldást választja, hogy mind a falu, mind a szövegben szereplő emberek neve helyett kitalált neveket ír le a téma érzékenysége és a kutatásban résztvevők anonimitásának megőrzése érdekében (DURST 2017b: 89). Bár, mint később kifejti maga is, az anonimitás enyhíti a probléma súlyát, megoldást azonban nem hoz, s ennek oka az a hermeneutikai alaptézis, hogy minden szöveg értelmezés tárgya lesz a megjelenése után, vagyis önálló életre kel¹³ (DURST 2017b: 104). Mégis úgy véli, hogy az elsajátított etnográfiai tudás nyilvánosságra hozatala számára elkerülhetetlen.

Zárszó

Ahogy arra már utaltam, több kutató is megerősíti azt, hogy nincs egy mindenre kiterjedő, általános meghatározása az etnográf-

¹² Vidacs a kameruni kutatásában saját értelmezési keretét juttatta érvényre a megfigyelési feldolgozása során, de ezt a kameruni fociistáknak és tudósoknak, újságárosoknak, tanároknak, edzőknek, játékevezetőknek a beszámolóí alapján próbálta kialakítani, akikkel végeérhetetlen beszélgetéseket folytatott (VIDACS 2009: 146).

¹³ Arról nem is beszélve, hogy a tudományos közegen belül sincs konszenzus abban, hogy hogyan óvjuk meg kutatásunk alanyait, de még abban sem, hogy kutatótársunk döntéseihez mennyiben alkalmazkodjunk. Ezért kerülhetett arra sor, amelyet magam csupán e kevésbé nyilvános szövegben fogalmazok meg, hogy Szuhay Péter tudományos áttekintésében feloldotta nemcsak Durst, hanem az összes eddigi cigányok között végzett antropológiai kutatás helyszíneiről megfogalmazott álneveket (SZUHAY 2015: 327).

fiai, antropológiai kutatásoknak.¹⁴ Durst Judit e dilemmát a közös nevezők megfogalmazásával oldja fel: ami a közös, az a terepmunka módszere, az elköteleződés, s hogy első kézből, közvetlen megfigyelésből, a kutatók életében való részvételből származó tapasztalatból szerzik a kutatók a tudásukat a vizsgált társadalmi, gazdasági vagy kulturális jelenségről (DURST 2017b: 98). Az általam vizsgált kutatónő a hosszú idejű, állomásozó terepmunkát részt vevő megfigyeléssel végezte, majd post hoc terepmunkásként vissza-visszalátogatott a terepre, s a kooperatív, illetve a relációs etnográfia eszközkészletét felhasználva jutott kutatása és a magyar társadalom szempontjából releváns következtetésekre. Viszonylag komplex probléma vizsgálatába kezdett, a kamatos pénz gyakorlatának általános jellemzőit kutatta a kiszolgáltatott helyzetben lévő szegény észak-magyarországi települések lakói körében, amely probléma elvárta tőle ezt a széles körű megközelítést. Annyi bizonyos, hogy a posztterepmunka kategóriáján keresztül új perspektívák kerültek a kutató látókörébe, amely azonban, megítélésem szerint, a legtöbb terepmunka során ugyancsak ott lappang minden antropológus eszközkészletében, jóllehet nem konkrétan megnevezve, s külön kategóriaként tekintve az értelmező folyamatra.

Kiadás

DURST Judit (2017b): „De ugye biztos nem lesz ebből baj?\": Posztterepmunka, kooperatív etnográfia, avagy módszertani reflexiók az informális gazdaságot övező félelem csendjének megtöréséről. *Szociológiai Szemle*, 2., 88–111.

Irodalom

- APPADURAI, Arjun (2001): A lokalitás teremtése. *Regio*, 1., 3–31.
- BALATONYI Judit (2017): *A gyimesi lakodalmak. Közös kultúra és különböző identitások?* Balassi Kiadó, Budapest
- BARLEY, Nigel (2006): *Egy zöldfülű antropológus kalandjai. Feljegyzések a sárkunyhóból.* Typotex Kiadó, Budapest
- DURST Judit (2011): A látogató – Feljegyzések egy kutatói pozícióról. *Beszélő*, 3., 37–45.

¹⁴ Minden terep más kompetenciákat, más viselkedési sémákat követel meg, és eltérő kihívásokat állít a kutató elé, az antropológia relatíve rugalmas módszertani szabályai a terep szabályai szerint öltönek konkrét formát, tehát a terep formálja a tényleges gyakorlatot (vö. TUBOLY-VINCZE 2018: 541).

- DURST Judit (2017a): „De ugye biztos nem lesz ebből baj?”: Módszertani reflexiók az informális gazdaságot övező félelem csendjének megtöréséről. *2000: irodalmi és társadalmi lap*, 5., 61–78.
- ERIKSEN, Thomas Hylland (2006): *Kis helyek – nagy témák*. Bevezetés a szociálintropológiába. Gondolat Kiadó, Budapest
- FELFÖLDI Barnabás (2007): Egy zöldfülű antropológus kalandjai (recenzió). *Kultúra és Közösség*, 1., 95–98.
- SZUHAY Péter (2015): Néprajz és kulturális antropológia: kutatások és mozaikok a cigány csoportok kultúrájából. In ORSÓS Anna (szerk.): *A romológia alapjai*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislócki Henrik Szakkollégium, Pécs, 311–350.
- TUBOLY-VINCZE Gabriella (2018): Hallgatni arany. Egy traumatizált terep tanulságai. *Etnographia*, 3., 541–555.
- VIDACS Bea (2009): Az etnográfától az antropológiáig: megjegyzések a terepmunkáról. In VARGYAS Gábor (szerk.): *Átjárók. A magyar néprajztól az európai etnológiáig és a kulturális antropológiáig*. PTE BTK Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék–L'Harmattan, Pécs–Budapest, 137–148.